

اشاره

در آذرماه سال ۱۳۸۵، چارچوبی برای تولید و تدوین برنامه‌ی درسی ملی جمهوری اسلامی ایران به شورای عالی آموزش و پرورش ارائه شد که مقدمات اجرای آن از سال ۱۳۸۴ شروع شده بود. هدف این بود که بر آن مبنای برنامه‌ی ملی در خور نظام آموزش و پرورش اسلامی به عنوان راهنمای هرگونه برنامه‌ریزی درسی تهیه و تنظیم شود و در اختیار برنامه‌ریزان و مجریان برنامه‌های درسی قرار گیرد تا بدین ترتیب، زمینه‌های هماهنگی و یک دست شدن برنامه‌ها از نظر رعایت هدف‌ها و استانداردها و انتظارات فراهم شود. این چارچوب، پس از تصویب در شورای عالی آموزش و پرورش، در سال ۱۳۸۶ برای اجرا به رییس سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، به عنوان مجری طرح، ابلاغ شد.

در این سازمان، برای انجام این مهم کمیونی با عنوان «کمیون راهبری تولید و تدوین برنامه‌ی درسی ملی»، تشکیل شد. که با برنامه‌ریزی در هفت کمیته‌ی تخصصی، مأموریت خطیر خویش را پی گرفت. سرانجام در بهمن ماه سال ۱۳۸۸ مجموعه‌ای با عنوان «برنامه‌ی درسی ملی جمهوری اسلامی ایران»، طرح جامع تحول بنیادین برنامه‌های درسی و تربیتی، از جانب دبیرخانه‌ی طرح تولید برنامه‌ی درسی ملی آماده و برای تصویب به شورای عالی آموزش و پرورش ارائه شد.

از آن جا که مصوب شده‌ی این سند برای اجرای رسمی در سطح کشور، ملاک و مبنای هرگونه برنامه‌ریزی درسی و تهیه و تولید برنامه‌های درسی خواهد بود و نیز از آن جا که معلمان و مدیران مدارس به عنوان مجریان برنامه‌های درسی از یک سو و مشارکت جویان در برنامه‌ریزی‌های درسی از سوی دیگر، نقشی اساسی و مهم و تأثیرگذار را در موفقیت اجرای آن بر عهده خواهند داشت، بر آن شدیم که در این مقاله، آن‌ها را با مفاهیم، تعاریف، گستره و ویژگی‌های کاربردی این سند آشنا کنیم.

کلیدواژه‌ها

تعریف سند ملی، ویژگی‌های سند ملی،
گستره‌ی محتوای سند برنامه‌ریزی ملی.

سند برنامه‌ی درسی ملی ویژگی‌ها و گستره

سند ملی برنامه‌ی درسی چیست؟

به زبان بسیار ساده، برنامه‌ی درسی ملی یعنی مجموعه‌ای از آن چه همه‌ی دانش‌آموزان (در دوره‌ها و سطوح و پایه‌های تحصیلی متفاوت) باید یاد بگیرند؛ به علاوه‌ی آن چه که بعضی از دانش‌آموزان (بنا بر استعداد، علاقه و توانمندی) می‌توانند یاد بگیرند. بنا بر

این تعریف ساده از برنامه‌ی درسی ملی، «سند ملی»، آن منبع اصلی و اساسی است که با در برداشتن همه‌ی بایسته‌های کافی و وافیه، مخزن یا آبخور هر نوع برنامه‌ریزی درسی و تهیه و تولید هرگونه برنامه‌ی درسی قرار می‌گیرد.

«سند» نوشته‌ای است که بتوان آن را برای اثبات یا رد ادعا به کار برد؛ نوشته‌ای رسمی که دلیل یا تأییدکننده‌ی چیزی باشد» ([صدری‌افشار، ۱۳۷۵].)

بنابر تعریف فرهنگ عمید (۱۳۶۳)، «سند» «نوشته‌ای است که قابل استناد باشد».

بدین ترتیب می‌توان گفت، «سند» حاوی دستوراتی است که در اجرا به کار می‌آید و مشتمل بر آیین و مقرراتی است که فقط رعایت آن‌ها به نتیجه‌ی مثبت و دقیق کار می‌انجامد. «سند ملی» به معنای سندی است که در سطح کلان نظام کاربرد دارد و «سند برنامه‌ی درسی ملی»، به سادگی یعنی مجموعه‌ی معیارها و ملاک‌هایی که به طور هماهنگ و منسجم در تهیه و تولید همه‌ی برنامه‌های درسی کشور ملاک عمل قرار می‌گیرند. و بنا بر یافته‌های پژوهشی معتبرند. به عبارت دیگر، «سند برنامه‌ی درسی ملی» نقشه‌ی کلانی است که سیاست‌ها و خط‌مشی‌های ناظر بر برنامه‌ی درسی کشور را ضمن تعیین هدف‌ها (انواع دارد)، استانداردها و انتظارات آموزشی تعیین و منطق، ضرورت، چرایی و چونی هر یک از مؤلفه‌ها را به استناد دلایل و منطق پژوهشی تبیین می‌کند.

ویژگی‌های سند

چنین سندی باید از شش ویژگی عمده برخوردار باشد:

۱. **جامعیت**؛ یعنی باید همه‌ی مؤلفه‌های لازم را برای برنامه‌ریزی درسی و تهیه، تدوین، اجرا و ارزشیابی برنامه‌های درسی در بر داشته باشد (مثال: اقتضائات ایدئولوژیکی، روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، اقتصاد، تکنولوژیکی، پداگوژیکی و...).

۲. **تعادل**؛ یعنی باید برای تعیین و تبیین و گزینش مؤلفه‌های تأثیرگذار، اعتدال لازم رعایت شود (مثال: رعایت اعتدال میان نیازها، علاقه‌ها و انتظارات جامعه و افراد یا میان کسب دانش، بینش و ارزش و مهارت).

۳. **هماهنگی و انسجام**؛ یعنی ارائه و تبیین همه‌ی مؤلفه‌ها منسجم و هماهنگ صورت گیرد و هیچ تناقضی در گفته‌ها و نوشته‌ها و بایسته‌ها مشاهده نشود.

۴. **منطق روشنی و شفافیت**؛ یعنی هیچ‌گونه ابهام، پیچیدگی و کلی‌گویی در بیانیه‌ها موجود نباشد. تبیین‌ها همه، به وضوح و روشنی و به صورت قابل فهم مجریان، صورت گیرد.

لازمه‌ی رعایت این ویژگی، بیان صریح منطق و دلایل تبیین گنجاندن هر مؤلفه در سند است. گنجاندن هر فصل، هر موضوع، هر محتوا و رعایت هرگونه روش در سند، باید با بیان هدف، ضرورت و چرایی و منطق یا الزام توجه و دقت در آن مؤلفه همراه باشد. به عبارت دیگر، منطق قضیه چنان

روشن باشد که جایی برای شک و شبهه از نظر صحت و دقت آن باقی نگذارد. بیان صریح سیاست‌ها، خط‌مشی‌ها، راهبردها و راه‌کارها در سطوح گوناگون، شامل همین بند از ویژگی سند برنامه‌ی درسی ملی است.

۵. **انعطاف**؛ یعنی کلیه‌ی تبیین‌ها با توجه به تفاوت‌های فردی، محلی و منطقه‌ای، و با توجه به شرایط و امکانات و با رعایت اصل واقع‌بینی، با در نظر گرفتن درجاتی از انعطاف صورت گیرد تا بتوان برنامه‌هایی متنوع و متناسب با واقعیت‌ها و شرایط را تدارک دید.

۶. **انطباق**؛ یعنی گفته‌ها، استانداردها، راهبردها و رهنمودها منطبق با مبانی شناخته و مطالعه‌شده، سنت‌ها و یافته‌های علمی و پژوهشی ارائه شود و هیچ تبیینی بدون انطباق با نتایج مطالعات انجام شده صورت نگیرد. برای مثال، آن جایی که ساختار نظام آموزش و دوره‌های تحصیلی باید تعیین شود، انطباق با یافته‌ها مورد توجه قرار گیرد، یا وقتی هدف‌های آموزشی در سطوح گوناگون تحصیلی نوشته می‌شود، انطباق با توانمندی‌های ذهنی و سطوح رشدی پژوهش‌محور دانش‌آموزان مورد دقت باشد و یا به هنگام تعیین رشته‌ها و شاخه‌های تحصیلی، به نیازها، انتظارات و رغبت‌های شناخته شده‌ی واقعی فرد و جامعه اشاره شود. به عبارت دیگر، راهبردها منطبق با یافته‌های حاصل از پژوهش ارائه شود و نه براساس اذهان و نقطه‌نظرهای نویسنده‌ها و

«سند برنامه‌ی درسی ملی» نقشه‌ی کلانی است که سیاست‌ها و خط‌مشی‌های ناظر بر برنامه‌ی درسی کشور را ضمن تعیین هدف‌ها (انواع دارد)، استانداردها و انتظارات آموزشی تعیین و منطق، ضرورت، چرایی و چونی هر یک از مؤلفه‌ها را به استناد دلایل و منطق پژوهشی تبیین می‌کند

● نیازهای واقعی و انتظارات شناخته شده‌ی جامعه‌ی حال و آینده

● نیازها، گرایش‌ها و رغبت‌ها و استعدادها‌ی شناخته شده‌ی دانش‌آموزان در سطوح مختلف

● عرصه‌های تربیت منطبق با تعالیم عالی و مدون اسلام ناب محمدی

● حوزه‌های یادگیری با ذکر منطق ضرورت آن‌ها و موضوعات درسی و زیر مجموعه‌های هر حوزه همراه با توجهات لازم

● جهت‌گیری‌های کلی در تولید برنامه، تهیه و تولید و سازمان‌دهی محتوا و منابع و رسانه‌ای منطبق بر هدف‌های معین و نیز جهت‌گیرها و راهبردهای اجرای برنامه و ارزشیابی‌های تکوینی و مجموعی در تمام ابعاد

● استانداردها با توجه به نیازها و انتظارات مستند و ارائه‌ی آن‌ها در سطوح متفاوت

● شاخص‌های ارزشیابی، پیشرفت و ارتقای تحصیلی

● مجوزهای انعطاف برنامه‌ها به استناد امکانات، شرایط و واقعیات

منابع

۱. طرح اولیه‌ی تهیه و تدوین سند برنامه‌ی درسی ملی (۱۳۸۴). سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی.
۲. سند‌های برنامه‌های درسی در استرالیا، انگلستان و کانادا در: [http://curriculum document, English, Canada, Australia\(acara\).](http://curriculum document, English, Canada, Australia(acara).)
۳. فرهنگ عمید (۱۳۶۳). انتشارات امیرکبیر.
۴. صدقی‌افشار و همکاران (۱۳۷۵). فرهنگ فارسی امروز. انتشارات فرهنگ معاصر.

اعم از مبانی ارزشی، اخلاقی، دینی و علمی و...

● هدف‌های کلان و خرد و عناصر هدف‌ها، مبتنی و مستند بر مبانی و منطق بر ویژگی‌های مخاطبان آموزش

● اصول لازم به رعایت در جهت تحقق هدف‌ها

● ساختار دوره‌ها به استناد مطالعات پژوهشی و هدف‌های تعیین شده در سطوح کلان و خرد و تعیین مدت زمان آموزش در کل و جزء با ذکر منطق و دلیل

● رویکرد برنامه‌ها با توجه به ارزش‌های شناخته شده و مستند

گوینده‌های متن. با تأکید بیشتر، به سادگی می‌توان گفت، سند برنامه‌ی درسی ملی باید به استناد مطالعات انجام شده نوشته شود و منبع و مأخذ هر یک از اسنادها نیز برای اطمینان بخشی، به صحت و روشنی در متن سند ذکر شود.

گستره‌ی محتوایی سند

سند برنامه‌ی درسی ملی، گستره‌ی وسیعی را شامل می‌شود تا بتواند نقشه‌ی کلان برنامه‌ریزی درسی کشور را به دست دهد. این گستره شامل عناصر زیر است:

- مبانی متکی بر مطالعه و پژوهش